

5. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва: Высшая школа, 1986. 336 с.
6. Леся Українка. Вибрані твори. Київ: Молодь, 1957. 381 с.
7. Пономаренко В. П. Еволюція іменних засобів звертання в сучасних слов'янських та інших індоєвропейських мовах // Мовознавство. 2006. Вип. 6. С. 27–32.
8. Словарь української мови: в 4 т. / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. Київ: Наук. думка, 1996. Т. 2.

УДК 811.161.2

ПОЕТИЧНИЙ СИНТАКСИС ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Наталія Нос,

*старша викладачка кафедри історії та мовознавства
Українського державного університету залізничного
транспорту (м. Харків, Україна)*

У статті розглянуто питання поетичного синтаксису Лесі Українки. Особливу увагу приділено таким стилістичним фігурам як паралелізм та повтори. На прикладі віршів Лесі Українки з різних поетичних циклів досліджено, як за допомогою цих фігур вона наближає свої твори до народної творчості, передає почуття ліричного героя.

Ключові слова: *поетичний синтаксис, паралелізм, фольклор, цикл поезій, повтори.*

The article deals with Lesia Ukrainka's poetic syntax. Such stylistic figures as parallelism and repetition were given special attention. In the context of Lesia Ukrainka's poems from different poetic cycles, it was explored how she brought her works closer to the folklore, conveyed the feelings of a lyric hero by means of these figures.

Key words: *poetic syntax, parallelism, folklore, cycle of poems, repetitions.*

У світовій культурі є митці, які залишаються безсмертними у своїх творах, до них належить і видатна українська поетеса Леся Українка. Незвичайний талант Лесі Українки привертає увагу дослідників уже багато років, написано безліч літературних розвідок її життя і творчості, монографій, літературно-критичних та публіцистичних статей, література діаспори постійно поповнюється дослідженнями про велику поетесу.

В статті розглянемо питання поетичного синтаксису Лесі Українки, зокрема роль таких стилістичних фігур, як паралелізм та повтори в її поезії. Проблему поетичного синтаксису Лесі Українки досліджували у своїх працях І. Дацюк, А. Кулінська, А. Міщенко, М. Плющ та ін.

Паралелізм (гр. *parallelos* – той, що йде поряд) – стилістична фігура паралельного зображення двох (часом трьох і більше) явищ різних сфер життя, показ одних явищ на фоні інших – по аналогії; зіставлення їх – переважно за ознакою дії [4, с. 298]. Розповсюджені різновиди паралелізму: психологічний (переживання та внутрішній світ людини зіставляються з картинами природи. Такий художній прийом сягає своїм корінням ще в народну творчість, де картини природи переплітаються з душевними настроями та переживаннями, а події людського життя змальовуються як певна паралель до явищ природи); синтаксичний (однотипна синтаксична побудова двох або більше суміжних мовних одиниць, переважно рядків поетичного тексту, що створює відчуття їхньої симетрії).

Про захоплення Лесі Українки фольклором свідчить багато фактів з її біографії. Це і опублікована добірка фольклорних записів «Купала на Волині» у журналі «Житє і слово», і збірник «Дитячі ігри, пісні і казки», і записані Лесею Українкою на фонографі думи у виконанні кобзарів та збирання поетесою гуцульських мелодій під час перебування в Карпатах. «Вся величезна робота по збиранню і збереженню здобутків духовної культури творчо переосмислювалась, оживала в ліриці, поемах, драматургії Лесі Українки» [6, с. 18].

Поряд з фігурою паралелізму в поетичній мові широко використовується фігура повтору. Повтор – найпростіша поетична фігура, що здавна застосовується у народній творчості і в поезії. Повтор фіксує увагу читача на певних словах і цим збільшує їх значення в контексті, посилює їх емоційний вплив [4, с. 322]. Серед повторів виділяються такі, які прямо пов'язані з їх місцем у тексті, наприклад анафора, анепіфора, епанефора, епіфора.

Паралелізм як стилістична фігура простежується особливо яскраво у перших віршах Лесі Українки веснянкової групи. Наприклад, у вірші «Пісня» молоді літа ототожнюються з весняними квітами: *Чи є кращі між квітками / Та над весняній? / Чи є в житті кращі літа / Та над молодій?* [10, с. 61]

Так як весняні квіти завжди запашні та яскраві, так і молода людина сповнена розквіту та молоді краси.

У поезії «Напровесні» перед нами постає образ дівчини-квітки [3]. Так само, як і в попередній поезії зображена пора року з пробудженням природи, а образ дівчини, подібно весні, розквітає та стає прекрасним. Синтаксичний паралелізм у поезії підсилений ще й анафорою «*Не дивуйтесь*»: «*Не дивуйтесь, що квітом прекрасним / Розцвілася дівчина несміла, - / Так під промінням сонечка ясним / Розцвітає первісточка біла. / Не дивуйтесь, що думи глибокі / Будять речі та сльози некучі, - / Так напровесні дзвінки потоки / Прудко, гучно збігають із кручі*» [10, с. 39].

На думку Г. Левченко «образи квітів як символ весни і весняного цвітіння в природі і в житті людини у ліриці поетеси пов'язані з ідеєю щастя та його недосяжності і чітко локалізовані у часі. Поетеса рідко конкретизує, про які квіти веде мову, частіше обмежуючись доволі абстрактними означниками: весняні квіти, весняний цвіт, барвисті квіти» [3, с. 4].

1899 року у Львові виходить друком друга збірка поезій Лесі Українки «Думи і мрії», в якій розміщено цикл «Мелодії». Перший вірш цього циклу показує настрої та переживання молодой людини, які передаються за допомогою кільцевої будови строфи та психологічного паралелізму (настрій природи-почуття ліричного героя). Вірш починається сумно та зворушливо: «*Нічка тиха і темна була, / Я стояла, мій друже, з тобою; / Я дивилась на тебе з журбою, / Нічка тиха і темна була...*» [10, с. 85].

Так само побудовані останні строфи поезії. Кільцевий повтор у другій строфі («*Вітер сумно зітхав у саду*») та у третій («*Спалахнула далека зірниця*») є поетичним тлом, на якому Леся Українка подає ліричний малюнок літньої ночі перед грозою.

В одному з автографів цей вірш має назву «Nocturne» (ноктюрн - музична п'еса, немовби нав'яна поетичним настроєм ночі). Уся творчість Лесі Українки пов'язана з музикою та піснею. І самі назви циклів говорять про це. «На формування музичних смаків Лесі Українки благотворний вплив мало її спілкування з великим українським композитором М. В. Лисенком. На це є прямі вказівки в листах поетеси і в спогадах про неї» [2, с. 22]. А гра на фортепіано було одне з найулюбленіших занять поетеси.

В наступному вірші циклу відчувається зовсім інший настрій: «*Стояла я і слухала весну, / Весна мені багато говорила, / Співала пісню дзвінку, голосну / То знов таємно-тихо шепотіла*» [10, с. 87].

В душу ліричного героя з приходом весни повертається віра в щасливе майбутнє: *«Вона мені співала про любов, / Про молодощі, радощі, надії, / Вона мені переспівала знов / Те, що давно мені співали мрії»* [10, с. 87].

В процитованих рядках є прийоми градації, підхоплення, анафори, що сприяє виразності вірша та наближенню його до музичного твору. «Надзвичайно музикальна, Леся Українка неодноразово використовувала у своїй ліриці своєрідну виразність музичних образів та засобів. Вони їй завжди допомагали тонше і глибше передати почуття й настрої, головну думку, виразити потрібні нюанси ліричного переживання» [6, с. 136].

Цікаво простежити, як Леся Українка за допомогою повтору показує різний душевний стан. Хвилини розпачу передаються за допомогою прийому градації (*«Душа моя плаче, душа моя рветься»*) [10, с. 86]. І далі найвища напруга, відчай і в той же час рішучість чується в таких рядках: *«Хотіла б я вийти у чистее поле, / Припасти лицем до сирої землі, / І так заридати, щоб зорі почули, / Щоб люди вжахнулись на сльози мої»* [10, с. 86].

Наступний цикл «Ритми», який повністю було надруковано в збірці «Відгуки» також має музичну назву. «В численних листах Лесі Українки виявляється і особливість її лексики як людини, що звикла до музичних понять і термінів» [2, с. 20]. Складна і цікава побудова вірша *«Хотіла б я уплисти за водою...»* з цього циклу. Синтаксичний паралелізм, своєрідна ритмомелодика, повтори створюють картину коливання хвилі: *«Хотіла б я уплисти за водою, / Немов Офелія, уквітчана, безумна. / За мною вслід плили б мої пісні, / Хвилюючи, я та вода лагідна, / Ви далі, далі... / І вода помалу / Мене б у легкі хвилі загортала, / І колихала б, наче люба мрія, / Так тихо, тихо»* [10, с.152].

Поезія «Presto appassionato» / *«Ні! я покорити її не здолаю...»* за своїм настроєм співзвучна «Апассіонаті» Бетховена. Туга і пісня – безумна, шалена, яку важко подолати, рвуться з рядків вірша. Ми бачимо змістовно-інтонаційну градацію, анафоричні повтори: *«... я тиха, спокійна. А ти? – наче вітер! / Нема тобі впину. Тобі все одно, / Що, стрівши, вогонь доведеш до пожежі, / Що хвилі, спіткавши, розгоним до бурі, / Що темнії хмари в хаос помішаеш...»* [10, с. 153].

Особливе місце у поетичній спадщині Лесі Українки займає вірш «До мого фортепіано», який сама поетеса назвала

елегією. Тут використано прийом кільцевого повтору, але його роль є складнішою. На початку поезії поетеса звертається до свого фортепіано: *«Мій давній друже! Мушу я з тобою / Розстатися надовго...»* [10, с.48]. А остання строфа починається словами: *«Розстаємось надовго ми з тобою!»*[10, с.48].

Видозміненим дієсловом висловлюється фатальність подій, а останній рядок звучить, як вирок, коли щось змінити вже неможливо: *«Прощай же, давній, любий друже мій!»* [9, с.48]

Ліризм Лесі Українки «...невіддільний від її страждання, просякнутий постійним усвідомленням неможливості для неї звичайного людського існування і звичайного щастя» [8, с. 387].

Деякі роки життя Лесі Українки пов'язані з Кримом, де вона перебувала за станом здоров'я. З-під пера поетеси з'являються цикли віршів «Кримські спогади» і «Кримські відгуки». В циклі «Кримські спогади» цікавий паралелізм знаходимо у вірші «Безсонна ніч», написаному в Євпаторії 1891 р.: *«Цілу ніч до зорі я не спала, / Прислухалась, як море шуміло, / Як таємная хвиля зітхала – / І як серце мое стукотіло»* [10, с. 73].

Перед нами постає жива картина моря, ми ніби чуємо морський шум в той час, як ліричний герой занепокоєний та зворушений.

Перебування Лесі Українки в Карпатах також поклало свій відбиток на її творчість – з'являються твори, близькі до народних пісень. «Живучи в Колодяжному, Леся дуже цікавилася піснями, які співалися не тільки там, а й по навколишніх селах... Мелодії Леся підбрала на фортепіано і потім позначила нотами на папері, бо не вміла писати нот просто з голосу» [2, с. 28]. Вірш «Ой, здається – не журюся...» побудований на основі синтаксичного паралелізму, вживання вигуків на початку строф, повторів та плеоназму *тяжко-важко* наближає його ритміку до фольклорної: *«Ой, здається – не журюся, таки ж я не рада, / Чогось мені тяжко-важко, на серці досада. / Ой кину я ту досаду геть на бездоріжжя, / Зійшла моя досадонька, як мак серед збіжжя»* [10, с.161].

Ми розглянули питання використання стилістичних фігур повтору та паралелізму у поетичній мові Лесі Українки. Звичайно, щоб досягнути довершеності поетичних творів, поетеса майстерно використовує усі стилістичні фігури в поєднанні з іншими засобами поетичного синтаксису. Творчість Лесі Українки є яскравим підтвердженням слів П. Тичини, що «класики літератури світової ніколи не розминались

з народом, навпаки: їхня творчість завжди була невідділима від фольклору, від дум, від мудрості народної, – як невідділений є шум могутнього дуба від шуму всього лісу» [9, с. 50].

Література

1. Аврахов Г.Г. Художня майстерність Лесі Українки. Лірика. Київ: Рад. школа, 1964. 233 с.
2. Кисельов Г.Л. Сім струн серця (Музика в житті і творчості Лесі Українки). Київ: Музична Україна, 1968. 87 с.
3. Левченко Г. Квітковий стиль та уламки орфічного міфу в ліриці Лесі Українки. Слово і час. 2012. № 2 (614). С. 21–31.
4. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів. Київ: Рад. школа, 1971. 485 с.
5. Міщенко Л.І. Леся Українка в літературному житті. Київ: Дніпро, 1964. 261 с.
6. Міщенко Л. І. Леся Українка: посібник для вчителя. Київ: Рад. школа, 1986. 304 с.
7. Панасенко Т.М. Леся Українка. Харків: Фолю, 2009. 123 с.
8. Сто найвідоміших українців / ред. Ю. Павленко. Київ: Компанія ОСМА, 2015. 680 с.
9. Тичина П.Г. Магістралями життя. Київ: Рад. письменник, 1941. 157 с.
10. Українка Леся. Твори в 2 т. / вступ. ст. Л.І. Міщенко. Київ: Наук. думка, 1986. Т. 1. 606 с.
11. Шаховський С.В. Леся Українка. Критико-біографічний нарис Київ: Дніпро, 1971. 134 с.

УДК 811.161.2

ФРАЗЕМІКА ДРАМАТИЧНОЇ ПОЕМИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «НА ПОЛІ КРОВІ»

Орест Пілько,

*старший викладач кафедри української мови Дрогобицького
державного педагогічного університету ім. Івана Франка
(м. Дрогобич, Україна)*

У статті розглядається семантика фраземікону поеми Лесі Українки. Виділено семантичні підгрупи в межах кожного з граматичних класів ФО. Проаналізовано також способи трансформації фразем.

Ключові слова: *фразеологізм, семантика, семантичні трансформації, семантико-граматичні трансформації.*